

Kärda kyrka

Antikvarisk medverkan i samband med
fasadrenovering
Kärda socken i Värnamo kommun,
Jönköpings län, Växjö stift

Kärda kyrka

Antikvarisk medverkan i samband med
fasadrenovering

Kärda socken i Värnamo kommun

Jönköpings län, Växjö stift

Rapport och foto: Anders Franzén
Grafisk design: Anna Stålhammar
Tryck: Arkitektkopia, Jönköping

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

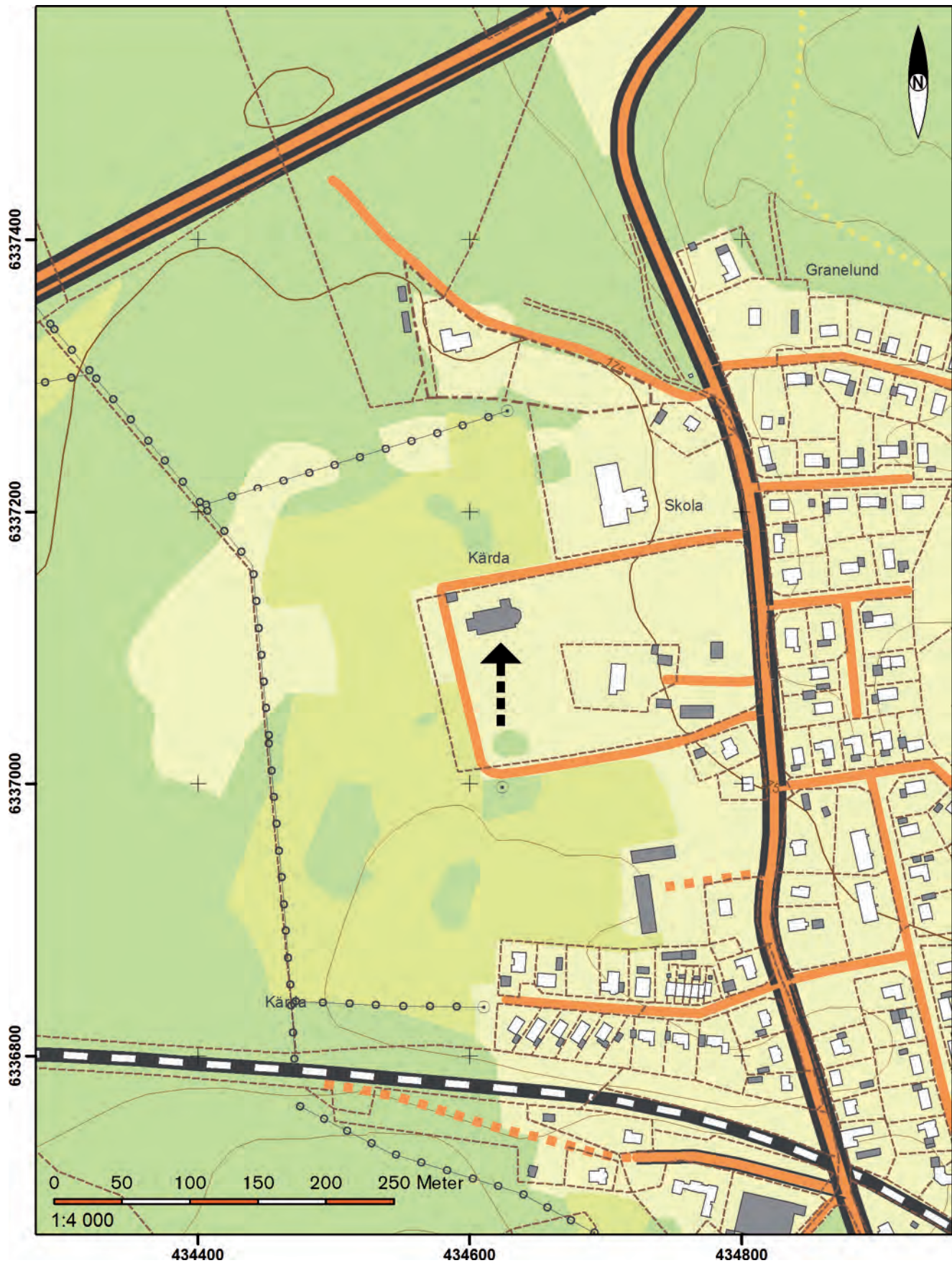
Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:
© Lantmäteriet. Ärende nr MS2007/04833.

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2013

Innehåll

Inledning.....	5
Syfte	5
Historik.....	6
Beskrivning inför åtgärder.....	6
Vidtagna åtgärder	8
Putsöversyn.....	8
Stuprör.....	8
Inskriftstavla och kors.....	8
Fallavjämning och fågelband.....	9
Stenkonservering.....	9
Övrigt.....	10
Sammanfattning.....	11
Referenser.....	12
Administrativa uppgifter.....	12

Bilaga. Materialspecifikation.

Utdrag ur digitala fastighetskartan, blad 63E 3dN.

Kärda kyrka omkring 1935. Vid en jämförelse med dagens kyrkomiljö ser man bland annat att buskplanteringen utefter den södra fasaden fanns redan då och att en plåtskorsten satt invid den södra ingångens takgavel.

Inledning

Den 3 januari 2013 lämnade länsstyrelsen tillstånd till renovering av fasaderna på Kärda kyrka. Arbetena genomfördes under sommaren 2013. Länsstyrelsens beslut stadgade att arbetena skulle följas med antikvarisk medverkan. För denna medverkan svarade Jönköpings läns museum genom antikvarie Anders Franzén, vilken även sammanställt föreliggande rapport. Slutbesiktning genomfördes den 20 augusti 2013.

Syfte

Åtgärderna var i huvudsak av underhållskaraktär och syftade till att åtgärda mindre skador på kyrkans fasader och ge dessa en ny avfärgning. Under processen framkom skador på de gravhällar som finns på en yttervägg norr om tornet och en stenkonservator kontaktades. Rapporten syftar till att vara en dokumentation av arbetenas art och omfattning, samt av material- och metodval.

Historik

Kärda kyrka ersatte en äldre kyrkobyggnad som uppförts efter det nordiska sjuårskriget. Den nya kyrkan ritades 1873 av arkitekten Johan Fredrik Åbom vid Överintendentsämbetet. Bygget kom i gång två år senare och avslutades 1876. Förs efter att den nya kyrkan färdigställdes revs den gamla och dess klockstapel.

De åtgärder som utförts utvändigt på kyrkobyggnaden är sporadiskt dokumenterade genom åren. Åren 1963-64 ledde arkitekten Anders Berglund en utvändig restaurering som omfattade putslagning och avfärgning. Samtidigt byttes tornspirans plåttak mot ny kopparplåt. Året därpå byttes långhusets tak av järnplåt ut mot ett nytt av kopparplåt.

En ny större restaurering genomfördes 1983 då fasaderna putsades och avfärgades. Även fönster och dörrar målades om. Arbetena leddes av arkitekt Elis Andersson vid Johannes Dahls arkitektkontor, Tranås.

År 2006 företogs en exteriör ommålning av fönster och dörrar.

Beskrivning inför åtgärder

Kärda kyrka är uppförd av sten i öst-västlig riktning. Byggnaden består av ett rektangulärt långhus med ett mångsidigt kor i öster och ett torn i väster. Kyrkan har spritputsade fasader med slätputsade fönsternischer. Långhusets och tornets hörn har slätputsade markeringar eller hörnkedjor.

Fasadernas spritputs har en tydlig, horisontell skarv i höjd med fönsteröppningarnas undre kant. Under denna skarv har uppenbarligen putsens lagats. I ett slutbesiktningsprotokoll från fasadrestaureringen 1983 noteras: *"Där nyputsning av fasadytor utförts, bl a under fönster på långskeppet och ilagning på sakristian, har spritputsen*

Ovan: Tidigare läckage från kortakets avvattningsystem hade orsakat skador i murverk och puts.

Till höger: Här framträder den horisontella gräns efter lagning av puts nederst på fasaden. Lagningarna har en vassare spritputs och vitare avfärgning.

Nedan: Parti av korets skadade takfotsgesims.

Ovan: Tornluckorna var i behov av ommålning.
Nedan: En av tornets tegelgesimser med utsatt läge.

fått en något 'vassare' struktur än befintlig puts". Protokollet anger inte att bristen skall åtgärdas.

Fasaden är avfärgad med kalkfärg våt i en vitaktig kulör. Byggnadens och tornets takfot är försedda med dekor bestående av gula tegelmurningar som inte putsats.

Norr om tornet, på långhusets västgavel finns tre gravhällar uppsatta på fasaden. De sitter fast med stålkramlor och är inte inmurade i väggen, som den gravhäll är som sitter söder om tornet.

Byggnaden vilar på en sockel av kvaderhuggen granit. Grunden är försedd med stålventiler.

Långhuset har ett tak av kopparplåt och detta avvattnas med fotrännor och stuprör av koppar. Alla stuprör har skador i olika hög grad av sönderfrysning. Vid vissa stuprörstrattar på koret finns frostsador i takfotens mur och puts. Tornet är försett med en spira klädd med kopparplåt. Tornets ventiler nära takfoten saknar delvis ventilgaler och här finns fågelbon.

Ovan: Alla stuprör var mer eller mindre skadade och spruckna efter frostsprängning.

Vid nischerna i tornets krön finns ventilationsöppningar med bristfälligt skydd mot fåglar.

Här finns ett parti med lösa inre putslager och hårdare puts utanpå. Där det fanns uppenbara skador åtgärdades detta med en helt ny putsuppbbyggnad.

Här har stuprören bytts ut mot nya av fabrikslackat stål och trots detta är utseendeskilnaden inte särskilt stor.

Vidtagna åtgärder

Putsöversyn

När putsarbetena startade konstaterades att putsen innerst är tämligen lös och att ytputsen är hårdare. Generellt var putsen emellertid stabil. Att putsskikten hade dessa egenskaper är inte idealiskt eftersom man strävar efter att inre putsskikt skall vara hårdare än de yttre. I detta fall tycktes emellertid inga akuta problem finnas. Att riva all puts för att åter bygga upp en lämpligare putsstruktur bedömdes vara en överloppsgärning, eftersom den befintliga putsen trots allt fungerar. Man bör emellertid överväga en total omputsning vid en framtida större putsöversyn.

Lös puts knackades bort och därefter gjordes en försiktig bläsring av fasaderna. Skador lagades med hydrauliskt kalkbruk. Nya putsytor byggdes upp med inblandning av spritssten i dimensioner motsvarande befintligt. Putsen avfärgades med Weber CAL 246 Kalkfärg våt (vit std 330001). Beträffande kulören var målet att denna skulle bibehållas och att nyansen skulle var identisk med den som använts vid avfärgningarna av kyrkorna i Hånger och Forsheda.

Stuprör

Tidigt i processen visade sig stuprören ha skador från frostsprängning. De måste därför bytas ut. Efter den stöldvåg som drabbat många kyrkor i länet och deras koppardetaljer valdes i stället fabrikslackade stålstuprör i brun kulör. Kulörmässigt överensstämmer de ganska väl med stuprörstrattarnas (som bibehölls) utseende. Stuprören gjordes med falsade vinklar, som tidigare.

Inskriftstavla och kors

Inskriftstavlan över västingången var i tämligen gott skick och åtgärdades inte. Gjutjärnskorset över söderingången var rostskadat och texten i guld kladdigt utförd. Därför rengjordes det, grundades

Korset över sydingången hade bristfällig målning och förgyllning. Detta åtgärdades.

med Metal pro rostskyddsprimer, målades med linoljefärg (Flügger) och texten förgylldes med bladguld (Rosendoble Gold 23,75 karat). Enligt arkivuppgifter gjordes detta även 1983.

Fallavjämning och fågelband

Ventilationsöppningarna uppe på tornet var fyllda av fågelbon. Dessa rensades och nya ventilgaller monterades.

Uppe på tornet finns avsatser som bildas av dekorteglet. Dessa uppvisade skador eftersom de har ett utsatt läge. För att motverka att teglet frostsprängs lades ett släntat skikt av puts på de utskjutande tegelytorna. Härigenom åstadkoms en lätt avrinning som bör skydda teglet.

Flera ytor uppe på tornet bar spår efter fåglar och för att motverka fortsatt nedsmutsning monterades fågelband på strategiska ytor.

Ljudluckorna i tornet är klädda med en liggande spontpanel. Denna var tämligen frisk, men målades om i befintlig kulör med en på platsen pigmenterad linoljefärg.

Stenkonservering

Stenhällarna på långhusets västra gavel uppvisade skador. Enligt arkivuppgifter från 1983 var avsikten att stenkonservatorer från Riksantikvarieämbetet skulle åtgärda dessa och bidrag söktes också. Det är oklart om någon konservering verkligen genomfördes. Programmet angav att järnkramlorna skulle bytas ut mot sådana i rostfritt stål, men i dag hålls de fast av rostangripna kramlor.

Det tre skadade stenarna besiktigades av stenkonservator Stefan Holmgren, AB Stenkonservering Väst. Konservatorn upprättade ett program som fastslog att två var av sandsten och en av kalksten. Allvarligast skador hade kalkstenshällen där stora bitar hade lossnat.

Ovan: För att skydda tegelgesimsen lades en sluttande putsavjämning ovanpå, vilken inte är synlig från marken. Nedan: Fågelbanden på tornkrönets utskjutande delar syns knappast från marknivån.

Ovan: Den nedre delen av en av de skadade gravhällarna. Under stenen satt en rostangripna järnplåt, som togs bort. Till vänster: Gravhällen länt till vänster var sprucken vid krönet.

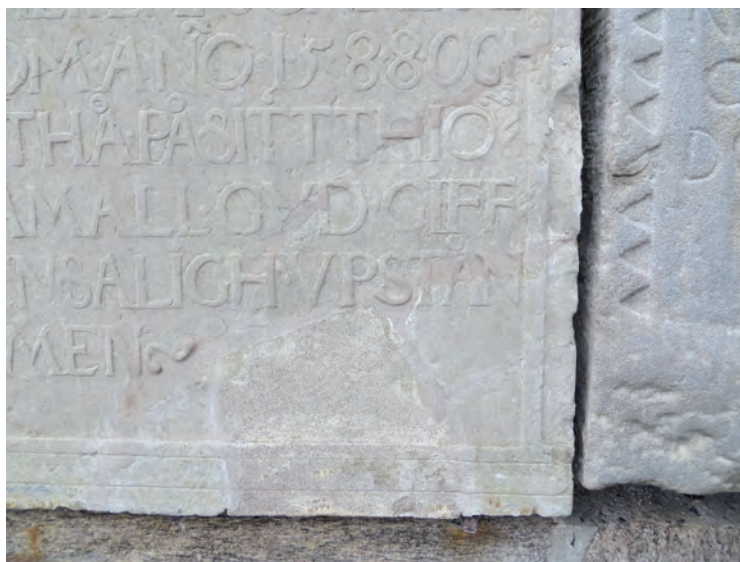
Ovan: Två av tre gravhällar demonterades inför arbetena och fasaden bakom dem behandlades som den övriga fasaden.

Nedan: Gravhällarna efter konservering.

Ovan: Hällarna demonterade och under konservering.

Nedan: Sprickorna lagades med stenlagningslim och lagningarna färgades in i stenens kulör.

Konservatorn demonterade två av stenarna. Alla stenar rengjordes med vatten och mjuk borste och behandlades med medel som motverkar påväxt av alger och lavar. Lösa bitar limmades med stenlim. Sprickor lagades med pigmenterat stenlagningsbruk med tillsats av akrylat. Stenytan bearbetades för att åstadkomma en så snarlik yta som möjligt.

Slutligen återmonterades stenarna. Den järnplåt som en av stenarna vilade på ersattes med järnkramlor.

Övrigt

Vid slutbesiktningen visade sig att ett av dörrbladen vid västingången stöter mot dörrnischens puts. Detta lagades och för att förhindra liknande skador i framtiden beslutades att dörrstopparna

Kärda kyrkas sydfasad efter avslutade arbeten.

förlängs och att dörrhasparna, som sitter fästa i sockeln, förlängs för att kunna fungera även fortsättningsvis.

Vidare beslutades att underhållsmåla västingångens dörrar med färgtyp och kulör lika befintligt, troligen linoljefärg.

Sammanfattning

Fasaderna på Kärda kyrka har genomgått putslagning och ny avfärgning. Inga nämnvärda avsteg gjordes från befintligt utförande i avseende på struktur, kulörer och material. Däremot tillkom vissa åtgärder, främst beträffande konservering av gravhällar och byte av stuprör.

Korets tegelgesims fick fogas om närmast stuprörstrattarna.

Ovan: Vid slutbesiktningen beslutades att dörrstoppar och dörrhaspar skulle förlängas för att undvika skador i nischputsen.

Nedan: Parti på sydfasaden som fick lagas i större omfattning.

Referenser

Tryckta källor

Sörensen, M. 2006. *Kulturrehistorisk karakterisering och bedömning. Kärda kyrka*. Byggnadsvårdsrapport 2006:4. Jönköpings läns museum.

Arkiv

Jönköpings läns museums arkiv.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr:	433-6175-11
Jönköpings läns museums dnr:	19/2012
Byggherre:	Forshedabygdens församling
Projektleddare:	Sven-Inge Bergstén, Bergstén bygg och miljö AB, Värnamo
Entreprenör:	Bröderna Bergströms Byggnads AB, Halmstad
Rapportansvarig:	Anders Franzén
Antikvarisk medverkan:	Anders Franzén
Län:	Jönköpings län
Kommun:	Värnamo kommun
Socken:	Kärda socken
Fastighetsbeteckning:	Kärda kyrka

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Bröderna Bergströms Byggnads AB

Utvändig renovering av Kärda kyrka Materialspecifikation

Putslagning

Grundning: Hydraulisk kalkbruk Kh 20/80/475, 0-3mm
Utstockning: Hydrauliskt kalkbruk Kkh 35/65/500, 0-3 mm
Spritputs: 3-6 mm tvättad singel (platsblandad)
 Leverantör: Målarkalk AB, Vårgårdavägen 11, 260 61 HYLLINGE
 tel. 042-22 50 18
Avfärgning
 Cal 246 kalkfärg våt vit/Std 330001

Leverantör: Allt i Bruk AB, Arlövsvägen 4-8, 211 24 MALMÖ
 tel. 040-93 12 25

Fågelskydd

Fågelband 343021
 Sikabond 520 Sättlim
 Leverantör: IMAB,
 Box 504, 301 80 HALMSTAD
 tel 035-16 65 00

Målning

Kors
 Metal pro rostskyddsprimer, svart
 Traditionell linoljefärg, svart
 Leverantör: Flügger Färg
 Jönköpingsvägen 34
 331 34 VÄRNAMO
 tel. 0370-16 690

Besöksadress	Postadress	Telefon	Telefax	Postgiro	Bankgiro	Org. nr
Bröderna Bergströms Byggnads AB Rundan 1	Box 4124 300 04 Halmstad	035 - 17 66 00	035 - 17 66 09	79 00 53-3	5089-3049	556558-1294

Förgyllning	1 gång med oljefärg
Leverantör:	Ottossons Färgmakeri AB Lillegårdsvägen 14 240 13 GENARP tel. 040-48 25 74
	Schellack Guldgrund Läggning bladguld Rosendoble Doppel Gold 23,75 karat
Färg till ljudluckor:	Platsblandad lika befintlig

Halmstad den 29 augusti 2013

August Bergström

August Bergström

Under sommaren 2013 har Kärda kyrka genomgått en fasadupprustning som inbegripit putslagningar och ny avfärgning.